

УДК: 378:340.01

ORCID: 0000-0003- 3804-6031

e-mail: svetlanakutsepal@gmail.com

Svitlana V. Kutsepal,
Professor at the Department of
Theoretical Legal Subjects
(Poltava Law Institute
of the Yaroslav Mudryi National Law
University)

Світлана Вікторівна Куцепал,
професор кафедри теоретико-
правових дисциплін
(Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого)

ЕТИЧНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЮРИСТА

ETHICAL COMPONENT OF THE LAWYER'S PROFESSIONAL COMPETENCE

Анотація. Стаття присвячена аналізу проблеми професійної компетентності правознавців, визначенню її змістовних компонентів, актуальність зазначеного аналізу визначена тим, що діяльність юриста спрямована на реалізацію правових норм та забезпечення дотримання норм чинного законодавства в усіх сферах існування та функціонування суспільства, в діяльності державних органів, юридичних осіб та окремих громадян. Особлива увага приділена аналізу етичної складової професійної компетентності юристів. В структурі етичної компетентності можна виділити наступні компоненти: когнітивний (знання етичної складової професійної діяльності); праксеологічний (здійснення професійної діяльності у парадигмі професійної етики та службового етикету); індивідуально-особистісний (мотиваційно-ціннісні орієнтації та морально-вольові якості особистості). Аргументовано, що етична компетентність детермінує відповідний рівень правосвідомості, усвідомлення недопустимості корупційних дій, повагу до закону, дотримання

моральних норм та принципів, поєднання професійних та етичних підходів у професійній діяльності. Зазначено, що сфера професійної діяльності юриста надзвичайно широка – судді, адвокати, прокурори, слідчі, нотаріуси, працівники виконавчої служби тощо, і кожна сфера правової діяльності має свої специфічні особливості, що проявляється і в морально-етичному плані. Щоб бути конкурентоздатним, юристу потрібно постійно самовдосконалюватися, слідкувати за змінами законодавства, підвищувати професійну компетентність, постійно працювати з правовою інформацією, надавати їй адекватну оцінку та вмичи робити логічно виважені висновки.

Ключові слова: право, мораль, компетентність, компетенція, професійна компетентність, соціальна компетентність, етична компетентність.

Summary. The article is devoted to the analysis of the problem of professional competence of lawyers, definition of its content components, the relevance of this analysis is determined by the fact that the lawyer's activities are aimed at implementing legal norms and ensuring compliance with current legislation in all spheres of existence and functioning of society citizens.

Particular attention is paid to the analysis of the ethical component of the professional competence of lawyers. The following components can be distinguished in the structure of ethical competence: cognitive (knowledge of the ethical component of professional activity); praxeological (carrying out professional activities in the paradigm of professional ethics and professional etiquette); individual-personal (motivational-value orientations and moral-volitional qualities of personality). It is argued that ethical competence determines the appropriate level of legal awareness, awareness of the inadmissibility of corruption, respect for the law, compliance with moral norms and principles, a combination of professional and ethical approaches in professional activities. To be competitive, a lawyer needs to constantly improve

himself, monitor changes in legislation, increase professional competence, constantly work with legal information, provide it with adequate assessment and be able to draw logically sound conclusions.

Key words: law, morality, competence, competence, professional competence, social competence, ethical competence.

Постановка проблеми. Серед безлічі метафор та епітетів, якими прийнято характеризувати стан та атрибутивні ознаки сучасного соціуму, варто зосередитися на одній – це світ шаленої професійної конкуренції, адже рівень кар’єрного зростання та успіху визначається багатьма факторами, найголовнішим серед яких можна вважати систему професійної компетентності.

Суттєва увага дослідженню проблем компетентності у вітчизняному науковому та правовому дискурсі спостерігається у XXI ст., оскільки стрімка глобалізація, інформатизація усіх сфер суспільного життя, розвиток громадянського суспільства вимагають високо кваліфікованих спеціалістів з належним рівнем знань та умінь.

Стан опрацювання обраної проблематики, аналіз останніх публікацій та досліджень. На законодавчому рівні компетентний підхід до професійної підготовки фахівців загалом та правознавців зокрема, відображено у Законах України «Про освіту»[1], та «Про вищу освіту» [2], а також у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті [3] та постанові Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» [4].

Теоретичні розробки проблеми професійної компетентності в українському науковому загалі представлені досить широко, особлива увага зазначеній проблематиці приділяється фахівцями у галузі психології та педагогіки, при цьому у фокусі дослідницької уваги найчастіше опиняються такі складові компоненти професійної компетентності як комунікативна, інформаційна, соціальна (А.Білоножко, О.Калита, Н.Кожем’яко, О. Кихтюк, А.

Мудрик, Л. Насіленко, К.Радченко, О.Федоренко та ін.), тоді як етична компетентність опиняються на маргінесі досліджень.

Мета статті – розкрити сутність поняття «професійна компетентність правознавця» та довести значимість етичної складової професійної компетентності.

Виклад основного матеріалу. «Компетентності є індикаторами, котрі дають змогу визначити готовність особи до конкретної діяльності, особистого розвитку та ефективної участі в житті суспільства. Оволодіння компетентностями дає змогу людині орієнтуватися в умовах сьогодення, інформаційному просторі, умінні ефективно працювати, ураховуючи постійні зміни темпу життя та якісно виконувати професійні обов'язки» [5, с. 88]: компетентність – це спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні й соціальні потреби, кваліфіковано здійснювати діяльність у будь-якому напрямі, виконувати завдання або роботу [6, с.5].

Оскільки «компетентність представляє собою набір знань, навичок та вмінь, що надають змогу людині ефективно здійснювати діяльність або виконувати відповідні функції, досягати певних стандартів у професійній сфері»[7, с. 1], то необхідно згадати поняття «компетенції». При визначенні цього поняття погодимося з думкою К.Радченка, який стверджує, що «компетенції – це складні професійно-індивідуальні новоутворення, що на основі інтеграції соціального, професійного і особистого досвіду, набутих знань, сформованих умінь та навичок, особистих якостей зумовлюють готовність та здатність фахівця до успішного виконання ним професійної діяльності» [8, с. 190].

У контексті представленої розвідки важливе значення має поняття «професійна компетентність». Під професійною компетентністю варто розуміти сукупність професійних знань та умінь, що дозволяє спеціалісту здійснювати професійну діяльність на високому рівні, досягати успіху та ефективних

результатів при вирішенні будь-якої проблеми, що відноситься до відповідної професійної сфери.

В системі професійної компетентності суттєву роль відграють такі її складові як: інформаційна компетентність (що особливо актуально в умовах інформаційного суспільства та прагненням ЗМІ перетворитися на «четверту владу»), комунікативна компетентність (адже здатність до спілкування – атрибутивна ознака людини загалом та професіонала зокрема, тому важливий рівень володіння навичками не лише усної, а й писемної мови, а в умовах глобалізованого світу ще й володіння іноземними мовами), а також морально-етична компетентність.

Визначивши поняття «компетентність», «професійна компетентність» та «компетенції», проаналізуємо систему професійних компетентностей юриста, оскільки значення юридичної діяльності надзвичайно важливе для суспільства, тому що завдяки юридичній діяльності відбувається вплив на об'єктивну і суб'єктивну соціальну реальність, конкретизується система права. «Професійну компетентність юриста розуміємо як поглиблене знання предмета; сукупність професійних знань і професійно значущих особистісних якостей, що детермінують самостійну й відповідальну діяльність людини; спроможність та вміння виконувати певні професійні функції; прояв єдності професійної й загальної культури; інтегративна характеристика фахівця, що демонструє готовність та визначає його здатність успішно виконувати професійну діяльність як важливий компонент підсистеми професіоналізму діяльності» [5, с. 95].

На думку О.Федоренко, «компонентами професійної компетентності юриста є: змістовий (система юридичних знань з різних галузей права, вміння їх застосовувати в різних ситуаціях професійної діяльності), особистісний (професійно важливі якості), мотиваційний (професійна мотивація), комунікативний (вміння та навички ефективної комунікації з різними категоріями осіб), які в комплексі забезпечують ефективне здійснення професійної діяльності» [9, с. 90].

Усі ці елементи актуальні та важливі і в системі професійної компетентності юриста, покликання якого – пошук факторів та способів, здатних об'єднати людство на шляху загальноцивілізаційного глобального поступу, коли питання свободи людини, прав та обов'язків громадянина стають особливо актуальними, адже діяльність юриста спрямована на реалізацію правових норм та забезпечення дотримання норм чинного законодавства в усіх сферах існування та функціонування суспільства, в діяльності державних органів, юридичних осіб та окремих громадян.

Важливою складовою професійної компетентності юриста є соціальна компетентність – здатність брати відповідальність за прийняті рішення, працювати в команді, «чути» інших, особливо якщо вони залежать від нього, а тому потребують значної уваги, дбайливого, коректного ставлення, готовність до співпраці, взаємодії з оточенням і, що особливо важливо в умовах сучасного суспільства, - здатність бути толерантним відносно представників інших рас, конфесій, уподобань. Соціальна компетенція детермінує етичну компетентність, зв'язок моралі та права не підлягає сумніву, «моральність – це умова законності, умова легітимності правової системи ... Закони – це витвори правових систем за умови, що 1) їх належним чином ухвалено, вдавшись до процедур, характерних для даної правової системи; 2) правові норми правової системи загалом узгоджуються з мораллю» [10, с. 12].

Оскільки ціннісно-нормативні засади суспільного життя легітимують право, дають підстави вважати право таким, що йому належно слідувати, важливою є морально-етична сторона діяльності юриста. Мораль, на думку Л.Фуллера, є джерелом сили права, завдяки чому право здатне здійснювати керівництво діями людини [11], усі вищенаведені аргументи є достатньою підставою для твердження про важливість етичної компетентності юриста. Під етичною компетентністю розуміється здатність індивіда інтегрувати у свою професійну діяльність світоглядні орієнтири та ціннісні установки, теоретичні знання та практичні навички на засадах професійної етики.

В структурі етичної компетентності можна виділити наступні компоненти: когнітивний (знання етичної складової професійної діяльності); праксеологічний (здійснення професійної діяльності у парадигмі професійної етики та службового етикету); індивідуально-особистістий (мотиваційно-ціннісні орієнтації та морально-вольові якості особистості).

Морально-етична складова професійної компетентності юриста детермінує відповідний рівень правосвідомості, недопустимість корупційних дій, повагу до закону, дотримання моральних норм та принципів, поєднання професійних та етичних підходів у професійній діяльності, гармонізацію утилітарні пріоритети юридичної діяльності з пріоритетом моральності, совісті, подолання помилок морально-фахових деформацій. Ставлення юриста до своєї діяльності, оцінка її можливих наслідків складає зміст етичної компетентності.

Рівень етичної культури особистості визначає самооцінку, ставлення до соціуму та інших людей, стимулює активність та креативність при виконанні службових обов'язків, визначає поведінкові патерни, можна стверджувати, що рівень етичної компетентності індивіда є системостворюючим фактором особистісного зростання та професійного рівня, забезпечую швидку адаптацію до викликів професійного характеру.

Важливо зазначити, що сфера професійної діяльності юриста, надзвичайно широка, спектр можливих напрямків професійної реалізації достатньо різноманітний. Юристи можуть реалізувати свій професійний потенціал в державних правоохоронних органах, в системі судочинства, в органах юстиції, в приватних структурах – судді, адвокати, прокурори, слідчі, нотаріуси, працівники виконавчої служби тощо, і кожна сфера правової діяльності має свої специфічні особливості, що проявляється і в морально-етичному плані, оскільки «моральні рішення генеруються правами, цінностями і принципами, з якими згодні чи могли б погодитися всі індивіди, які складають чи встановлюють те чи інше суспільство з метою здійснення чесних взаємовигідних прагматичних дій» [12, с. 185]; Консультант із питань законодавства повинен уважно поставитися

до сутності проблеми, через яку ідентифікується інша особистість, сенс її багатогранного буття [13].

Висновки та пропозиції. Таким чином, проведене дослідження дає підставу для наступних висновків:

Щоб бути конкурентоздатним, юристу потрібно постійно самовдосконалюватися, слідкувати за змінами законодавства, підвищувати професійну компетентність, постійно працювати з правовою інформацією, надавати їй адекватну оцінку та вміти робити логічно виважені висновки.

Юрист-професіонал виконує свої професійні обов'язки дотримуючись усіх норм та правил професійної поведінки, за кожною людиною, з якою йому доводиться стикатися в процесі професійної діяльності вбачає перш за все особистість, заглиблюється в сутність проблеми, а не аналізує лише її формальну сторону, діє у відповідності з соціальними очікуваннями та вимогами морального закону.

Важливість етичних чинників у професійній компетентності юриста визначається їхнім впливом на рівень професіоналізму та, відповідно, успішність професійної діяльності, на здатність до саморозвитку та самореалізації.

Література

1. Про освіту: Закон України № 2145-VIII від 23.05.1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 34. Ст. 451.

2. Про вищу освіту: Закон України № 1556-VII від 01.07.2014 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 3738. Ст. 2004.

3. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України № 347/2002 від 17.04.02 року. URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>. (дата звернення до ресурсу: 20.12.2021).

4. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1341. URL:

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-p>. (дата звернення до ресурсу: 20.12.2021).

5. Мудрик А., Кихтюк О. До питання професійної компетентності юриста. *Психологічні перспективи*. 2020. № 35. С. 83–100.

6. Пометун О.І. Теоретичні засади формування громадянської компетентності учнівської молоді. *Історія та правознавство*. 2005. №10. С. 4-6.

7. Spector J. *Competencies for Online Teaching*. N.Y., 1996. 123 p.

8. Радченко К. Профіль професійної компетентності військового юриста. *Військова освіта*. 2017. №2. С.188-198.

9. Федоренко О. Зміст професійної компетентності юриста. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2018. №1. С.87-92.

10. Фейнберг Дж., Коулмен Дж. Природа права. Філософія права. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. 130 с.

11. Фуллер Л. Л. Мораль права (пер. с англ. Т.Даниловой под ред. А.Куряева). Москва : ИРИСЭН, 2007. 308 с.

12. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие (пер. с нем. под ред. Д.В. Склязнева). Санкт-Петербург : Наука, 2006. 379 с.

13. Калита О.П. Мова як раціональна дія в системі формування комунікативної компетентності юриста. *Електронне фахове видання “Народна освіта”*. 2012. № 19. URL:<http://narodnaosvita.kiev.ua>. (дата звернення до ресурсу: 20.12.2021).